

Het horloge van Kabila

Het horloge van Kabila

Scènes
uit het leven
van een
diplomaat

Johan
Swinnen

P E L C K M A N S

Voor Mieke, Frederick, Patrick, Anne-Marie en Philip.

*Voor collegae en andere reisgenoten die meebouwden
aan vertrouwen om diplomatie te smeden.*

Inhoud

Voorwoord.....	7
Ten geleide.....	11
Compagnons de route.....	13
America great!.....	22
Stachanovisme aan East River.....	25
‘Eene waeraghtige beschrijvinghe’.....	31
Schietoefeningen in Bujumbura.....	40
Over iets anders?.....	46
Familiegeluk op Highway 95.....	50
De postvergoeding van Athene.....	54
‘Gouden mond’ in Brussel.....	58
La grande muette.....	67
Kortsluiting met Kigali.....	72
Twee Kuifjes in Rwanda.....	78
Trillende ramen.....	83
Het meesterwerk van Mark Eyskens, gered uit de genocidebrand.....	86
Kloosterslot in Muiden, carnaval van Maastricht.....	90
Een donkere bladzijde aan de Lange Vijverberg.....	94

Het Baarle-overleg	99
Gelaagde diplomatie in Den Haag en Madrid	105
De Vlaamse Leeuw in Kinshasa	112
Miss Congo	115
Leopold II	118
De Belgische transitie, onder Congolese voogdij	124
‘Aujourd’hui, j’ai rendez-vous avec ma dignité’	145
Het horloge van Joseph Kabila	153
Openhartig	163
Therapie met Charles aan de Congostroom	166
Terughoudend optreden	173
Rwanda: overpeinzingen	177
O dierbaar België?	189
Nawoord	193
Over de auteur	198

Voorwoord

Wij beleven een wereldbeving. De opwarming van het klimaat verstoort grondig de menselijke samenlevingen. Veel wordt verwacht van de bezig zijnde technologische revoluties met als speerpunt AI, de artificiële intelligentie die de werkwijze en de kennisverwerving van de mens totaal gaat wijzigen. De AI-revolutie en een totaal nieuwe oorlogsvoering wijzigen drastisch de politieke verhoudingen op planeet aarde. Militaire conflicten en economische belangenstrijd ontwrachten bestaande internationale akkoorden en de werking van de democratie. Deze staatsvorm functioneert steeds moeilijker door een bipolarisatie tussen links en rechts van de maatschappelijke opstelling. Autocratische regeringsvormen maken vooruitgang.

Hoop en vertrouwen in progressie worden voor een groot deel overschaduwd door onzekerheid of zelfs verlamd door angst. Na decennia van hard sleutelen aan de ordening van de wereld, na het beëindigen van de Tweede Wereldoorlog en het stilvallen van de Koude Oorlog, stevenen we misschien af op wanorde, op chaos.

Is het in dergelijke omstandigheden en onder druk van bedreigingen niet zo dat we ook moeten kunnen beroep doen op koelbloedigheid, op nuchtere analyse en evaluatie, op een cultuur die we ‘diplomatie’ noemen?

Diplomatie dient niet enkel om conflicten te voorkomen of op te lossen maar ook om uitdagingen te lijf te gaan, om internationale verstandhouding, samenwerking en ordening te betrachten, om aan ontwikkeling een duurzaam karakter te kunnen geven.

Het is echter onvoldoende duidelijk of en hoe de diplomatie aan het werk is in deze turbulente tijden. Sommigen spreken zelfs van een ‘diplomatiek deficit.’ De verzuchting is inderdaad legitiem: komt de diplomatie er voldoende aan te pas? Worden de debatten en de initiatieven niet te veel overwoekerd door strikt militaire logica of polariserende, vaak economische tegenstellingen, die positieve interpretaties ontmoedigen, nuances verdringen, geduldige benaderingen uitdagen, simplismen opwaarderen?

We vragen ons terecht af ‘of er nog diplomatie moet zijn’ een vraag die met toenemende bekommernis wordt gesteld in de lezingen en conferenties van VIRA, de Vereniging voor Internationale Relaties, waarvan Johan Swinnen al bijna vijftien jaar voorzitter is.

Onlosmakelijk verbonden met die overweging is de vraag naar de rol en de plaats van de carrièrediplomaat. Ik huiver voor

veralgemening en weiger de grote verdiensten van de actuele diplomatieke praktijk in vraag te stellen, maar bij verkenning van sommige fenomenen en initiatieven zouden we geneigd zijn te denken dat de diplomatie zich op een hellend vlak bevindt waar zich enkel nog economische belangengroepen, grote firma's, vastgoedmakelaars, oligarchen, familieleden, sportvrienden en andere mediamagnaten thuis voelen. Als dat soort diplomatie ook nog in grote mate gedreven wordt door kortetermijnbelangen van mercantiele aard, eerder dan door objectieven van duurzame vrede en ontwikkeling, zitten we op een gevaarlijk spoor. Maar zou de professionele diplomatie zich ook niet moeten vermannen en in bepaalde situaties blijk moeten geven van meer lef en assertiviteit?

En toch omarmen we graag de idee dat diplomatie van ons allemaal is, zo bekend ook de auteur van deze verzameling verhalen. In een globaliserende wereld hebben we er allen onze zeg over en timmeren we vlijtig mee, ieder van onder zijn eigen kerktoeren. De wereld is ons dorp en ons dorp is ook al een hele wereld.

Vele van de situaties die Johan Swinnen aanhaalt zijn geen epifenomenen. A fortiori én a contrario reiken ze argumenten aan om belang en waarde van de beroepsdiplomatie te begrijpen, al dan niet vergezeld van experts en maatschappelijk middenveld, en opererend in het kader van een politiek verantwoordelijk beleid. Een diplomaat moet bruggen kunnen bouwen, passerelles aanleggen, een sfeer scheppen, dialoog faciliteren.

Dat is ongetwijfeld een basisingrediënt voor goede diplomatie. Dat vinden we ook in dit boeiend en leerrijk boek met authentieke ervaringen, uit het echte leven gegrepen. Voor ons ligt als het ware een kompas, een wegwijzer met waarden en overtuigingen die niet alleen het professioneel engagement veredelen maar er ook een opwindende reis van maken.

Bij het beëindigen van dit voorwoord wil ik mijn dankbaarheid, waardering en bewondering uiten ten aanzien van ereambassadeur Johan Swinnen die tijdens zijn loopbaan en soms in zeer moeilijke omstandigheden blijkt heeft gegeven van moed, inzicht, vastberadenheid en grote diplomatieke behendigheid.

Staatsminister Mark Eyskens

o.m. oud-minister van Buitenlandse Zaken

Ten geleide

Tijdens een dinertje in een Antwerps restaurant als vooraf aan de boekvoorstelling van *Afrika: een gedroomde toekomst* van Loïc De Cannière moet ik een of twee kleine anekdotes verteld hebben. Ze waren uit mijn diplomatieke herinneringen ‘gegrepen’ en hadden bij tafelgenote Lisbeth Imbo van uitgeverij Pelckmans blijkbaar een luisterend oor gevonden. Ik moest maar eens overwegen of ik een veelvoud van die verhaaltjes niet in een boekje zou bundelen, zo suggereerde ze.

Het zijn uiteindelijk niet alleen anekdotes geworden. Enkele grappige verhalen zeker, maar ook ontluisterende portretten en minder vrolijke toestanden passeren de revue. Hopelijk helpen ze ons in te zien dat diplomatie niet immuun is voor karikaturale trekjes, maar ook dat de ‘regels van het vak’ of ‘het streven naar *excellency*’ niet met het spreekwoordelijke badwater mogen worden weggespoeld. In mijn lezingen en opiniestukken betrap ik mezelf op een bijna apostolische bekommernis om mijn verhalen een boodschap of minstens een onderliggende gedachte mee te geven.

Als verteller van deze verhalen wil ik liever niet geheel vrijblijvend in mijn geheugen struinen. Uiteraard hoop ik dat de lectuur van deze bladzijden enig vermaak oplevert. Maar

tussen de regels kan de lezer hopelijk ook opmaken dat het diplomatiek metier zich niet uitsluitend bedient van professionele deugden, maar zich ook sociaal en familiaal verrijkt en zich laaft aan diepmenselijke kwaliteiten en... onvolmaaktheden.

Wellicht daarom zal deze verzameling van chronologisch geordende verhalen gaandeweg op 'mémoires' gelijken. Als uit deze selectie van herinneringen blijkt dat ik een grote liefde en passie voor het beroep koester, dan klopt dat inderdaad. Maar hopelijk wordt ook duidelijk dat bescheidenheid, zelfrelativering en gevoel voor humor goede diplomatie kunnen genereren. Of dat empathisch vermogen een vermoeden van eerlijke ambitie blootlegt, dat het diplomatiek metier ook ruimte biedt voor vriendschappelijke relaties, dat vertrouwen, respect en zin voor gerechtigheid onmisbare ingrediënten zijn voor betere en gedurfde prestaties... Met dien verstande evenwel dat deze bundel niet meer is dan een gedeeltelijke en vluchtige inblik in mijn diplomatieke ervaringen, en dat zowel ontgoochelingen als positieve ervaringen ter sprake komen.

Met dit boekje wil ik mezelf geen moeilijke overtuigings-oefeningen opleggen, geen kromme dingen of misverstanden rechte trekken, en nog minder de les spellen. Ik wil geen open deuren intrappen maar het banale of alledaagse toch een plaats geven. Ik wil gewoon aan de idee wennen dat de job heel je leven kleurt. Maar ik hoop ook dat deze vertelling enige aandacht wekt voor de betekenis van de diplomatie in deze uitdagende tijden.

Compagnons de route

‘Ben je vrij voor een lunch morgen?’ vroeg ambassadeur Jean-Paul Van Bellinghen me, toen ik hem zei dat diplomatie me erg interesseerde, maar dat ik niet goed wist wat zulk leven precies inhield en nog minder wat ik me bij een Belgische diplomaten-carrière moest voorstellen.

Jean-Paul Van Bellinghen was de jonge permanente vertegenwoordiger van België bij de instellingen van de Verenigde Naties (VN) in Genève en nodigde me regelmatig uit op zijn residentie aan de Petit-Saconnex. Gastvrijheid behoort tot de kwaliteiten – en verplichtingen – van een diplomaat maar deze man en zijn vrouw Martine excelleerden werkelijk in deze diplomatieke eigenschap. In de *Campuskrant* van de KU Leuven liet ik ooit optekenen: ‘Zijn gastvrijheid, zijn ruime belangstelling, zijn werklust en zijn zeer toegankelijke en charmante persoonlijkheid maakten grote indruk op mij. En ik dacht: dit wil ik ook doen.’

Begin jaren zeventig studeerde ik internationaal recht aan het Institut Universitaire de Hautes Etudes Internationales van Genève en ik werkte er aan een doctoraal proefschrift over de juridische aspecten van de internationale

grondstoffenakkoorden. Dat die doctoraatstitel er nooit is gekomen heb ik te wijten – of te danken? – aan het feit dat ik onderweg verleid werd door de diplomatieke sirene, al heb ik me vaak ook aangetrokken gevoeld tot verkenningen in de academische wereld.

Het is trouwens geen toeval dat een groot academicus mij gegidst heeft bij mijn verkenningen van de internationale politiek. Erik Suy, mijn Leuvense professor van wat toen nog ‘volkenrecht’ heette, had gedoctoreerd aan hetzelfde instituut en had me overtuigd de oevers van het meer van Genève op te zoeken. Op het einde van mijn Leuvense studies kon ik niet achterhalen waarvoor ik mijn bagage uit de opleiding Rechten en Notariaat ging ten nutte maken. Ik had eigenlijk zin om journalist te worden, een droom die ik al op de humaniorabanken koesterde. Maar ik had ook gemerkt dat onderzoek en vooral het universitair onderwijs me erg aanspraken. Of misschien schulde er wel een talent als advocaat in mij? Ik zag hoe mijn jongere broer Yvo zich warmliep voor een loopbaan aan de Hasseltse balie.

Niet verwonderlijk intrigeerde me evenzeer het diplomatenleven, tenminste wat ik daarover opving. Het vleugje glamour en avontuur dat met de carrière verbonden is, speelde ongetwijfeld mee. Maar ook heel concrete belevingen en persoonlijke ervaringen. Ik was natuurlijk lid van de onvermijdelijke Europakring, ik verzamelde oud papier met de Neerpeltse scouts om de studies van een Indiase priester te bekostigen, en

een gezonde gezinsdynamiek zorgde ervoor dat niet alleen de geborgenheid rond de kerktoeren werd hooggeschat maar dat ook de vensters op de wereld werden opengezet. Ik betrapte me zelfs op interesse voor Afrika en vooral voor de dekolonisatieperikelen van Congo, Rwanda en Burundi. De verhalen van mijn oudste broer Fons over zijn ervaringen in de Congolese jezuïetencolleges waren daar niet vreemd aan. Als leraar en prefect was hij sterk vertrouwd met de aspiraties van de Afrikaanse jeugd. Zonder alle grieven en verzuchtingen met de mantel der liefde te omzwachtelen waarschuwde hij me voor een aanmatigende en bevoogdende attitude die de relaties met het globale Zuiden kon verstoren of verzuren.

De raad van Erik Suy heeft me van mijn besluiteloosheid bevrijd. Enkele jaren voortstuderen in Genève, in de schaduw van de VN-instellingen, zou ongetwijfeld kennis en ervaring bijbrengen, ongeacht het spoor dat zich later zou aandienen.

Er was bovendien niet veel verbeelding nodig om je in vervoering te laten brengen door de romantiek van het Parc Barton, waar het instituut in een grote en sierlijke villa gehuisvest was. En de jonge student die daar erg vatbaar voor was, kreeg bovendien een kamer in een van de drie studentenpaviljoentjes naar Scandinavisch model, die de Zwitsers in hetzelfde park hadden neergepoot. *Chambre avec vue sur lac*. De Franse filosoof en schrijver Jean-Jacques Rousseau, die zich destijds kwam vergenoegen op dezelfde oevers, zou er opnieuw in zijn nopjes zijn geweest...

Jean-Paul Van Bellinghen had 's anderendaags veel tijd voor me vrijgemaakt. Drie uur lang mocht de jonge student van een jaar of vijfentwintig vragen stellen en luisteren naar begeesterende maar ook waarschuwende toelichtingen bij de rol van de diplomatie, het reilen en zeilen van de Belgische diplomaten, de kansen en de troeven van een avontuurlijke job, maar ook de handicaps en de minder uitdagende kanten.

Er ontstond al een soort positieve compliciteit. Hij was mijn mentor nog voor ik kon uitmaken in welke richting ik de steven zou wenden. Ik voelde me erg vereerd toen hij me vroeg de examens te verbeteren van zijn studenten aan de universiteit van Grenoble. Ook de vaststelling dat een drukbezet ambassadeur de tijd en de kans greep om zich academisch uit te leven, was een geruststelling voor mij.

Van de wijze professor Georges Abi-Saab, van Egyptische nationaliteit, die mijn doctoraatsprogramma leidde, leerde ik dat studie en onderzoek geen vakidioten mochten afleveren, maar wel burgers moesten vormen met een brede en nieuwsgierige blik op de wereld, voor wie hun beroep ook een maatschappelijk engagement betekende. Hij leerde me ook dat internationaal recht een levende en onafgewerkte materie is, die met haar tijd evolueert, ruimte en kansen alsook verplichtingen schiep voor de *newly independent states*. Internationale regels moeten niet alleen orde, harmonie en verstandhouding tussen staten en samenlevingen mogelijk maken maar ook de menselijke waardigheid van het individu helpen verzekeren,

zo onderrichtte hij. De mensenrechten waren van ons allemaal, en tevens een opdracht voor de hele mensheid. Overdreven relativiserende interpretaties zouden hun impact gevoelig kunnen ondermijnen. Tot op vandaag is die waarschuwing me bijgebleven. Ze heeft mijn kijk op de diplomatie in sterke mate beïnvloed.

Als je aan dezelfde oevers van hetzelfde meer ook nog de vrouw van je leven, je partner-in-avontuur en de moeder van je kinderen ontmoet en ermee huwt in la Mairie des Eaux-Vives, dan heb je niet alleen een afspraak met de romantiek maar trek je ook een wissel op geluk in het leven. Mieke was samen met haar vriendin Kristien zich verder komen bekwamen in de verpleegkunde in het Hôpital Cantonal de Genève. Beide verpleegsters kwamen in contact met de Belgische studenten op het instituut, meer bepaald met de schrijver van deze regels en met medestudent en vriend Marc Bossuyt, de toekomstige voorzitter van ons Grondwettelijk Hof. Beide koppels huwden in hetzelfde jaar 1974.

Het was leuk én boeiend om met Mieke te kunnen dromen, gissen, afwegen, berekenen, sleutelend en knutselend aan onze toekomst. Zij was van haar tweede tot haar negende jaar in Leopoldstad (nu Kinshasa) grootgebracht. In 1959 stierf haar mama, amper drieëndertig jaar. Papa Standaert bleef met zes kinderen achter. Op een zorgeloos leventje volgden enkele moeilijke jaren, verdeeld over de bredere familie in België, tot

de vader hertrouwde en het gezin zich herenigde in Gent. In haar jeugd was er dus zeker wat veerkracht aan te pas gekomen, maar ook een geslaagde wedersamenstelling van het gezin.

Bovendien was er bij haar geen greintje argwaan of scepsis te bespeuren tegenover een eventueel avontuurlijk leven in het buitenland. Na enkele jaren heeft ze haar job als verpleegster vaarwel gezegd maar ze heeft dat nooit als een frustratie ervaren, temeer omdat ze hier en daar vrijwillig verplegerswerk is blijven doen.

Diplomatatie was voor haar evenzeer een job als voor mij. Niet alleen een job, ook een nieuwsgierig en spontaan engagement: zich inleven in culturen en situaties, luisterbereidheid aan de dag leggen, belangstelling en respect doen blijken, een taal leren, zich niet in de plaats stellen van haar man maar er wel aanvullend op inspelen, eventueel corrigeren, voldoende tijd en aandacht opbrengen voor vier kinderen, die ieder op hun eigen manier groeien en bloesemen.

Maar je kunt niet alles vooraf berekenen. Je moet toeval een kans geven, zegt de mooie wapenspreuk van vriend Jan Raes. En dat toeval viel ons te beurt. Toen de befaamde Conferentie over Veiligheid en Samenwerking in Europa (de latere OVSE) in 1973 van start ging in Genève, vroeg de directeur van het Instituut me of ik wilde meewerken in het Fins-Zwitsers secretariaat. De Conferentie was in de periode van de Koude Oorlog opgezet om om aan de detente tussen Oost en West een duurzaam karakter te geven. Voor Moskou kwam het er vooral op